

ԱՌԵՏԱԲԵՐ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Կր հրատարակուի ամէն երեքշաբթի: Տարեկան գին Է 1 1/2, վեց ամսուանը 3/4, մէկտիկէ, կանխիկ, և հատոր 30 փարա: Խմբագրութեան և բաժանորդագրութեան վերաբերեալ նամակներ ուղղուելու են առ Մր. Փէթըրիպոն, Կ. պոլիս, Ամերիկացի խառն:

ՀԱՏՈՐ 37.

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ. ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 21. 1884

Թի 43

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Երկնից ժողովրդեան յարանուանութիւնը, — Աստուածաշունչը դեռ կ'ապրի: — Կենաց գոթ վասն մի քանի պաշտօն: — Ճարտիկ ապագայ կրօնը: — Մանկան երկրորդ ամառը: — Կեդրոնական Միութեան ունեւորող ժողովը: — Տիկին Էմմա Մ. Պաշտասարեան: — Քաղաքական լուրեր: — Ստակի գիները:

ԵՐԿՆԻՑ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ ՅԱՐԱՆՈՒԱՆՈՒԹԻՒՆ

Կը պատմուի թէ գիշեր մը ձոն Ուէսթի ինքզինքը դժոխքին դուռը գտաւ, և բաղնիքով հարցուց թէ «Հոգ Պապական կայ»: «Այո, խիստ շատ կայ» Պատասխանեցին ներսէն: «Անդղիական եկեղեցիէն ալ մարդ կայ» հարցուց դարձեալ: «Այո, խիստ շատ կայ» պատասխանին ընդունեց: Ուէսթի յոյժ մեծ զարմանօք լեցուեցաւ, և անգամ մը ևս հարցնելով թէ «Արդեօք երկնցական և Ուէսթիեան յարանուանութիւններէն ալ մարդ կը գտնուի հոգ» երբ վերստին նոյն պատասխանն ընդունեց ներսէն, այլ ևս հոն չի կենալով յառաջ գնաց, և ինքզինքը երկնից դուռը գտաւ, Չայն ևս բաղնիքով առջի հարցումները մի առ մի կրկնեց, և հոս ամենուն ալ «Այո» պատասխանն ընդունելով մեծագոյն ևս զարմանօք հարցուց: «Ուրեմն այս տեղի ժողովուրդը ո՞ր կրօնի եւ յարանուանութեան կը վերաբերին»: Եւ երկնից դուռն ետեւէն խօսող ձայնը ըսաւ: «Վեր հոս «Քրիստոնեայ» անունէն զատ ուրիշ անուն չենք գիտեր: Այս տեղի ժողովուրդը «բոլոր ազգերէն և ցեղերէն և ժողովուրդներէն ու լեզուներէն» ըլլալով ասոնց ամենուն անունն «Քրիստոնեայ» է»:

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉԸ ԴԵՌ ԿՍՊՐԻ

2.

Վերջապէս որովհետեւ Աստուածաշունչը գիտութեան գիրք չէ, անկէ գիտնական լեզու պահանջել անմիտ և անիրաւ է: Ուստի թողով այս կէտը, տեսնենք թէ Աստուածաշունչը իւր սահմանին մէջ ինչպէս է: Ինչպէս կը կատարէ իրեն աւանդուած գործը: Իբրեւ մեղաց, արդարանալու և վերելու վրայ խօսող գիրք, օտար է մեր ժամանակին: Ուրիշ ամէն գիրք որ այս բաներուն վրայ խօսած են, բաց անոնցմէ որ Աստուածաշունչէն աղբուրած էին ուղղակի կամ անուղղակի, կամ բոլորովին օտար գտնուեցան ժամանակին երբ երեւցան, և կամ քիչ ետքը եղան օտար: Այնչափ բարոյական և կրօնական գրուածներ որ ժամանակ ժամանակ

հրատարակուած են կարեւոր գաղափարներ և խորհուրդներ տալով այս նիւթոյ վրայ, ո՞ր են հիմա, բաց Աստուածաշունչէն: Ո՞ր են, օրինակի աղագաւ, Յոյն և Հռոմայեցի բարոյագէտ փիլիսոփայք: Անոնց գործերն արդարեւ կան Քրիստոնեայ գիտնող մեծ մասին մատենագրաններուն մէջ: Բայց իբրեւ որպիսի, իբրեւ պատգամ կամ օրէնք, Ոչ, այլ լոկ իբրեւ երեւելի հանճարներու գործ կամ պատմութեան աղբիւր: Պատասխանելու համար սա հարցման, «Ինչպէս կրնայ ուղղել երկտեսարդ իւր ճամբան» ո՞վ կը բանայ Արիստոտելի գիրքը բարոյց վրայ, թէպէտ Արիստոտելի այն գիրքն այս նիւթոյ վրայ առանց աստուածային յայտնութեան գրուած գրոց լաւագոյնն է: Եւ կամ սա հարցման, «Մեռած մարդը պիտի ուղանայ դարձեալ» պատասխանը ո՞վ կը փնտռէ Պլատոնի Փայեդոնին մէջ, որ նախնի փիլիսոփայից գրուածներուն մէջ անմասն գործ է հոգւոյ անմահութեան վրայ: Հին Յոյն եւ Հռոմայեցի մատենագրաց գրուածներուն մէջ, որ մարդուս վիճակին և հանդերձելոյն վրայ կը խօսին, մեղօք բեռնաւորեալ ո՞ր հոգին կը փնտռէ դարման, և կամ սա ինքզոյն պատասխան, «Մարդ ինչպէս կ'արգարանայ Աստուծոյ առջեւ» նախնի գիտնող ամենուն գրուածներն հնացան, խափանուեցան, անցան. անոնք ոչ այլ ինչ են եթէ ոչ հին հանճարներու ցուրտ յիշատակներ, մեռեալ ոսկորոտի հնութեան, անյաջող փորձեր լուծելու կենաց եւ մահուան ինքիւր: Կրնայ որ ըսել թէ Հէրակլէոս Սթէնէրի գործուածը բարոյականի վրայ, և կամ, որ աւելի նոր է, Լէսլի Սթիֆէնի «Բարոյական գիտութիւն» անուն գրքուածը յարմար են կամ պիտի ըլլան կիրառելի որպէս գաղափարներ հիմ ըլլալու, կամ պիտի գտնուի երբեք այնպիսի հրէշ աղբ մը որ պիտի փրկուէ ասոնցմէ բիւրաւոր օրինակներ: Եթէ այն գրուածները որ կը խօսին իբրեւ ասիական ի նպաստ Աստուածաշունչին՝ կ'անցնին, կը մոռցուն, կ'երթան, ո՞րչափ ևս առաւել պիտի անցնին, մոռցուն, երթան անոնք որ կը գրեն, կը մարտնչեն Աստուածաշունչին դէմ: Ասոնք ևս աւելի արագ կ'իյնան խոր մոռացութեան մէջ: Ո՞ր է մեր արդի անհաւատ բարեկամաց ազգացութիւնը: Ասոնք այս վերջին տարիներու մատենագիրներէն են: Ո՞ր

են նաեւ ուրիշ շատեր կեղտոսի, Պորփուրի և Յուլիանու ժամանակէն հետէ: Ամէնքը մոռցուած են, իսկ շատերը բոլորովին անհետ եղած են, թերեւս գացած են Միլիտոնի իմպոն ուր կ'ըսուի թէ կ'երթայ ամէն ունայնութիւն: Ո՞ր են անհաւատք որ աղբուրան երկու հազար կամ հազար կամ հարիւր կամ յիսուն տարի յառաջ, և կամ Սքրահամու պէս նուազեցնելով թիւը մինչև տասը, կը հարցունեն, ընդէր անոնց և ոչ մին այնպէս կը բռնենք, ինչպէս բռնած ենք զՄովսէս, զԴաւիթ, զՄատթէոս և զՊողոս: Անոնց ամէնքը մոռցուեցան, և անոնց գրուածները, եթէ կան տակաւին, կը մնան մեծ մատենագրանի կամ հնագիտի մը պահարաններուն մէջ սեւցած, փոշիւից և ճճելու: Ո՞վ կը համարձակ սակայն պընդել թէ ժամանակ պիտի գայ որ մարդիկ Մովսէսի, Դաւիթի, Սողոմոնի, Եսայիայի, Դանիէլի, Մատթէոսի, Պողոսի կամ Յովհաննու գրուածներէն ևս օրինակ մը գտնելու համար պիտի ստիպուին խիլ արկեալ որոնել մատենագրաններու և հնախաճառներու պահարանաց անկիւնները: Աստուածաշունչին հեղինակներն հին են, բայց են տակաւին նոր: Արդարեւ հին են, բայց անոնց գործերն աւելի կարեւոր, պատուական և ընդունելի են հիմա, և աւելի շատերէ և յաճախ կը կարգացունեն հիմա քան ասկէ որ և իցէ ժամանակ առաջ:

Աստուածաշունչին շաւիղը չմանիր անհաւատ մատենագրութեան շաւղին, միջին և զաւիթափ, այլ է նման հաւատով արդարացողներու շաւղին որ «Ժապող լուսոյ պէս» է, որ երթալով կը լուսաւորուի մինչև որ կատարեալ տիւ ըլլայ: Քու հաւուդ վերաբերեալ հին Աստուածաշունչի մը մէջ, բարի ծերունոյն սիրտը շարժող համար մը պարփակող տերեւներու հետ կայ թերեւս թուումած ծաղիկ մը որոյ գոյնը գացած է, և ձեւը միայն կը մնայ: Դուն կը մօտիս այն ծաղիկն որչափ զգուշութեամբ որպէս զի մանրելով չգառնայ փոշի ծաղիկը: Ծաղիկը մընացած է, ինչպէս կը մնայ ամէն մարդկային բան, բայց չապրել և մընար ինչպէս կ'ապրին և կը մնան աստուածային բաներ: Սակայն խոստովը որոյ առջև գրուած է ծաղիկը՝ ոչ միայն կը մնայ, այլ և կ'ապրի և կ'ապրի: Կ'ապրի բիւրաւոր սիրտերու մէջ ինչպէս նաեւ քու սրտիդ մէջ, այնպէս

գունեղ, հոտաւետ, և հոգեզուարճ ինչպէս եղած է միայն Աստուծոյ խօսքը չմանիր: Դաւանութենէսի կամ Կիկերոնի ճառերուն որ կրնան տակաւին զարմացունել ընթերցողները, բայց չեն կրնար ի գործ յորդորել, ինչպէս կ'ընեն մինչեւ եւ ինչ նոր եւ զօրաւոր: Աստուծոյ խօսքը կ'ապրի և կը շնչէ. կ'ապրի կենօք և կը շնչէ շնչով կենդանոյն Աստուծոյ Հոգւոյն: Այս է յաւերժ դաւարութեան գաղտնիքը: այս անմահ մանկութեան դաղտնիքը: «Հոգին է որ կ'ընէ կենդանի» «Խօսքը զոր խօսեցայ ձեզ՝ հոգի է և կեանք» Հոգիի և Վերգիլի և Տանգէլի և Միլիտոնի համար, Արիստոտելի և Սենեկայի և Տեքարդի և Պագոնի համար, Դեմոսթենէսի և Կիկերոնի եւ Պուրքի համար կրնայ ըսուիլ, «Մեռած է, բայց կը խօսի» իսկ Աստուածաշունչին հեղինակին համար, և անոր համար միայն, կրնայ ըսուիլ, «Կենդանի է և կը խօսի» «Աստուած ամենակալ և Տէր խօսեցաւ» Եւ կը խօսի տակաւին. «Ես այն եմ որ կը խօսի, ահա ես եմ» Աստուծոյ Հոգին կրնայ գործածել, և շատ անգամ կը գործածէ ուրիշ գիրքեր. բայց զինք կը նոյնացունէ Աստուածաշունչին հետ: Կը խօսեցունէ զնա իւր ձայնովը, և կ'ապրեցունէ իւր կենդանի զօրութեամբ: Կը շնչէ անով կենդանի Հոգւոյն, և այսպէս կը հաղորդէ անոր յաւիտեական կեանք:

ԿԵՆԱՅ ԶՈՀԻ ՎԱՍՆ ՄԻ ՔԱՆԻ ՊՏՂՈՑ

Այս օրերս երկու աղէտալի անակընկալ դէպքեր սարսափ եւ խոր ցաւ ազդեցին գիւղիս բոլոր բնակչոց: Հնգետառանման պատանի մը իւր հօրը հետ ընկուզեցի մը ձողիկէ և ընկուզեցի թօթափելէն յետոյ, ծառին վրայ մնացածն ևս ճաքաղ ընկու համար կրկին կ'ընէ, և հեռուոր ընկուզեցին ալ ձգելու համար այնպիսի օտար մը վրայ կը կոխէ, որ կտրելով աղան վար կ'իյնայ, և դժբաղդաբար կտրած ձիւզն ալ հետն խնալով, անոր մէկ սուր ծայրը փորին միտելով աղիքը կը վրաւորուի, և արիւնաթաթաւ տուն կը բերուի, ուր երեք օր վէրքերուն դառն ցաւոց հետ վիրաբուժական դարմանաց տանջանքներն ալ կրեւէն ետեւ հոգին աւանդեց: Այս աղէկոտոր տեսարանը ոչ միայն ծնողաց սրտերն անմխիթար դառնութեամբ ալ ալ նաեւ բոլոր յուզարկուորաց աչքերն արտասուօք լեցուց: Մինչդեռ բոլոր գիւղացիք սոյն աղէտալի դէպքին սորսափն ու կսկիծը կը կրէին, հետեւեալ օրն դեռահասակ կին մը՝ թղենիէ մը սահելով վար կ'իյնայ և

անակալաւոր ցիցէ մը խոր վերաբերեալով, հէգ կրնը բազում ցաւօք եւ տանջանօք 24 ժամէն կը մեռնի, ի խոր կակիծ ունէն տեսողաց եւ լսողաց եւ ի դառն սուղ իւր մօրն եւ ամուսնոյն : Բազմութիւնք արտասուօք յաւաքակաւորեցին նորա թաղման . բայց աւաղ սր գէթ այս ահաբեկիչ տեսարանաց առթիւ զմարդիկ յապաշտարութիւն շարժող դաժանականի մը ձայն երբէք չլսուեցաւ բաց ի թաղման պաշտամանը ձայներէն , զորս սովորած են մարդիկ լսել միշտ առանց օգուտ մը քաղելու : Քանզի այս սովակի արկածք ոչ միայն խրատ են տղայոց եւ մանկամարդաց զգուշանալու այդպիսի վրտանգաւոր յանդգնութիւններէ , այլ մահաւանդ ահարկու ազդք են նախախնամական առ մահկանացուս , թէ որքան անստույգ են մեր կեանքերն , զի չգիտեմք թէ վաղը ինչ պիտի ծնանի : Որքան ստույգ է թէ ցերեկի գէշեր կը յաջորդէ , այնչափ ստույգ է թէ մեր առջեւ կայ ու կը մնայ մահ , եւ այնուհետեւ դատաստան եւ յաւիտենական վճիռ : Կոյ արդեօք քան զայս առաւել ի սիրտ առնելու արժան ճշմարտութիւն մը . բայց ո՛հ , կոյ արդեօք քան զայս ահաւոր վրձնանք աւելի անտես եղած բան մը : Աւաղ որ այս աշխարհիս ունայն բաներն այնպէս կ'ընթացան են մարդոց մտքերն որ մտքած են իրենց վրայ գալու մահն ու յաւիտենականութիւնը , եւ բնաւ չեն խորհրդի պատճառները Տէրոջը փրկութեամբ : Բիւրաւորաց միայն հալու պատահելի կայծակնախարութենէն սրչափ կը սարսիւն եւ կը զգուշանան . իսկ ամենեւեցուն պատահելիք մահուան վրայով սրչափ անհոգ են :

Բայց յաւէտ ուշադրութեան արժանի եւ խրատ առնելու կէտ մը կայ այս յանկարծադէպ արկածից մէջ : Տարածամ մեռելոց մին վրան մի քանի ընկուզի՝ եւ միւսն վրան մի քանի թզոյ՝ իրենց անցին կեանքերն զո՛հ տալին : Եթէ գիտնային զո՛հ ըլլալին , կը մատչէին երբէք այն ծառերուն , եւ կը յանգզնէին այն քանի մը պտուղներն քաղելու . անշուշտ ո՛չ երբէք : Սակայն ո՛րչափ մարդիկ կան , որ գիտնալով կը յանգզնէին աշխարհին մի քանի չնչին շրջացից բաներուն համար զո՛հ ըլլալ հոգեով եւ մարմնով : Գիտեն որ գոյութիւնը մեղք է եւ պատժոյ արժանի . գիտեն որ անիրաւները Աստուծոյ արքայութիւնը չեն ժառանգեր : Գիտեն որ ստախոսութիւնը , արքայութիւնը , չնութիւնը , կռապաշտութիւնը , անհաւատութիւնը , այլովքն հանգերծ այնպիսի մեղքեր են որ ի կորուստ կը տանին . գիտեն թէ հայհոյութիւնն ու սուրբ օրը պղծելն մեղքեր են , որ Աստուծոյ փառքն եւ երկնային հանգիստէն կը զրկեն . այսու ամենայնիւ անձնատուր կ'ըլլան այս ամէն ապականիչ մեղաց եւ կը կորնչին հոգեով եւ մարմնով : Արդ՝ ո՛րպիսի անմոռութիւն է բանական արարածոց վարիլ անբան անասնոց նման , որք ուրախութեամբ կ'երթան ազանդանոցը , կարծելով թէ խոտաւէտ արօտի մը կը տարուին : Երբ տեսնէք նաւազընաց խումբ մը , որ գէպ կ'ազակովք հոսանքը կ'ընթանան արագ , չ'ըք սարսուղիք եւ ազդակ բառնար , որ փութով եւս փախչին . իսկ երբ նոքա բնաւ չանալով կը գահավիժին , կը յանգզնէիք դուք եւս այդ անհոգ վտանգին ենթակայ լինել : Ապա՛ ո՛րքան անօգ եւ դադով մեր անձերուն փրկութիւնը գործելու եմք , ապաշխարելով եւ ի գիրկ Փրկչին ապստանելով :

Ա. Ե. Ա.

Օվածք

ՃԱՌՈՆԻ ԱՊՍՏՈՅ ԿՐՕՆԸ

Ճառքն յառաջագոյն խորհողներէն մին, Պ. Պապուզաւա , որ խորհմանս ուստանող մ'է քաղաքական եւ անտեսագիտական խնդրոց , եւ ջերմ հայրենասէր , երեք տարի առաջ գիրք մը գրեց , յորում զօրաւոր փաստաբանութեամբ կը հաստատէր թէ Պապուզաւանութիւնը պարտ էր լինել ազգային կրօն , եւ ամենեքին պարտ էին միաբանիլ Քրիստոնէութեան տարածման առաջն առնելու համար : Իրաց յառաջացումն համազօր է գնալ թէ այս անկարելի է , եւ առանց Քրիստոնէութեան համար ինքնին փոյթ մը ունենալու , նա այժմ կը գրէ հետեւեալն հաստատելու թէ պարտ է որդեգրել զայն :

«Անուրանալի ճշմարտութիւն մ'է թէ եւրոպոյ եւ Ամերիկայի քաղաքականացեալ երկիրներն կը գերազանցեն ուրիշ ամէն երկիրներն ոչ միայն քաղաքական հաստատութեամբ , այլ իւր կրօնիւք , բարքով , եւ վարքով : Ուստի բնական է որ նոքա անարգեն այն ազգերն որ այս մասամբ կը տարբերին իրենցմէ , ինչպէս որ ուրիշ ազգեր ու պարտին գտնահանել նոցա գերազանցութիւնն եւ ջանալ հետեւիլ նոցա օրինակին : Արդ՝ եւրոպոյ եւ Ամերիկայի մի բարձրագոյն քաղաքակրթութեան այս հանգամանք կը կազմեն մասնաւոր լինելու յապառք մը , որ նոյն է յաշխարհ համայն : Ուստի որ եւ է ազգ որ զօրի է Արեւմտեան քաղաքակրթութեան այս յատկանիշը դրաշմէ՛ն հաւաքաւորդի մը դրոյց մէջ է , եւ ոչ միայն անկարող է լուսաւորեալ Ամերիկացուց եւ եւրոպացուց գերազանցութեան հետ մարտնչիլ , այլ նաեւ ուղղակի կամ անուղղակի ենթակայ է նոցա արհամարհանաց : Ասկէ յառաջ կու գայ այն աննպատ գիրքն որ կ'ունենան ստորին ազգեր , երբ կը ներկայանան Արեւմտեան ազգաց նոցա ունեցածէն տարբեր սովորութեամբ : Ուրդեգրել Արեւմտեան կրօնն հանգերծ հաստատութեամբ եւ սովորութեամբ , է միակ միջոցն որով ընկերական յատկանիշը կրնան այնպէս համափոխիլ որ հազորդակցութեան այս խոչնդոտն եւ հակառակութեան այս պատճառն ի միջոյ վերանայ : Ի մի բան՝ օտար քաղաքականութեան անհաշտ վարմունքէն խուսափելու համար , պիտի հարկադրուք զգետնու քաղաքակրթեալ ազգաց ընկերական կերպարանքն : Յաջ օտարաց , ժողովուրդ մը որ իրենց ունեցածէն տարբեր հաստատութիւնք , սովորութիւնք , եւ կրօնք կ'ընդունի , կը նկատեն արհամարհանօք եւ իւր թէ չէր կարելի վարիլ ընդ նոսա որպէս ընդ քաղաքակրթեալ ժողովուրդս : Այս իրողութեան կրնայ վերաբերել Միջազգային օրինաց ցարդ Արեւելեան երկրաց Նկատմամբ երբէք չի ճանչցուիլ :»

«Եթէ սխալ չէ մեր փաստաբանութիւնն , չկայ ուրիշ ճամբայ մեր երկրին եւս՝ եթէ ոչ որդեգրել քաղաքակրթեալ ազգաց ընկերական հանգամանքն , որ կարենամք պահել մեր անկախութիւնն Արեւմտեան տէրութեանց հաւատարմութիւնն : Բայց քաղաքականաց անհրաժեշտ նախաքայլ մ'է , ներածել Քրիստոնէական կրօնն եւրոպայէ եւ Ամերիկայէ , ուր եռանդեամբ կը տարածուի : Այս կրօնին որդեգրումը մեր ժողովուրդեան զգացումները եւ մեր երկրին հաստատութիւնները ի ներդաշնակութիւն պիտի բերէ անփոքիւ ընդ նոսա որ յԱրեւմտեան երկրիս են :

1890ին Ճառքն ինքնավար կայսրութիւն մը պիտի ըլլայ , ունենալով սահմանադրական օրէնդիր ժողովներ : Ժամ է որչափ թէ այս ժողովք ո՛րպէս պիտի կազմուին , եւ նոր հրովարտակը կը ծանուցանէ ազնուականաց հինգ դասուց

հաստատուիլ , յորոց կը կարծուի թէ նոր բարեփոխիլ պիտի գլխուն պիտի կազմուի : Ազնուականք կ'ընտրուին կայսրէն հաւանութեամբ իւր առաջին պաշտօնէին : Կան այժմ այսպէս կարգեալ հինգ հարիւր լորտեր , յորս են բոլոր նախկին ազնուականք (պաշտօնանիք ի վերահաստատութեան) , կառավարութեան բոլոր մեծ պաշտօնակալք , եւ ցամաքային եւ ծովային բանակաց հրամանատարք : Բայց ոչ քաղաքակրթ ժողովքն : Ասով կը հաստատուի սահմանադրութիւն իւր մօտ է ժամն ի մըտադրութիւն կառավարութեան , յորում Քրիստոնէութիւնը եթէ ձեւապէս չորդեգրուի իսկ , գէթ միւս կրօնից համատեման պիտի ճանչցուի , եւ գործունէութեան կատարեալ ազատութիւն վաշխէ : Որ եւ է կրօնական մարմնաց զըլուիններուն , զանոնք իւր այնպիսի պաշտօնեայք նկատելով աստիճան եւ տիրույտ տալի՝ այսպիսի նպատակի մը գործադրութիւնն կրնար չիտիլ : Բազմութիւն ապացոյցք կան թէ հետեւ չէ ժամանակն երբ ճառքն պիտի որդեգրէ Քրիստոնէական կրօնն որպէս նա արդէն որդեգրած է մեծաւ մասամբ Քրիստոնէական կրօնին Եւրոպայի ամբողջովին գէպ այն կողմն է , մինչեւ իսկ ի կարգս անոնց որք կրնան կոչուիլ « Երիտասարդ ճառքն » , եւ որք փոյթ չունին Քրիստոնէութեան վրայ իւր հաւատոյ դրութիւն մը , բայց որք կը հաւատան թէ իւր Քրիստոնեայ ազգ մը միայն կրնան անցնիլ ի կարգ աշխարհի լուսաւորեալ եւ յառաջադէմ ազգաց :

ՄԱՆԿԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՄԱՌԸ

«Բան մը չէ . ակաւայ կը հանէ . մանկան երկրորդ տարեք այսպիսի բաներ կը պատահին , հոգ ընելու բան չէ » : Այսպիսի խօսքերով բազում մայրեր կը վաճեն ի մտաց վախեր նկատմամբ մանկան առողջութեան , եւ հետեւեալք աղետաց պարզ տկարութիւն մը աննկատ կը մնայ , մինչեւ որ ծանր եւ թերեւս փտանգաւոր երեւոյթ մը կը ստանայ : Սխալմունք է կարծել թէ ակաւայ հանքն ինքնին մարտողութեան խոնգարման պատճառ է : Առաջինց աճումն կատարեալպէս մարմնոյ աճման ընթացքին կը համաձայնի եւ բնական վիճակի մէջ որ եւ է նկատելի զըծուսութիւն մը յառաջ չի բերեր : Բայց այն միջոցին մէջ , որ ընդհանրապէս մանկան երկրորդ տարեք կը կոչուի , մարմնոյ անդաւան գործիքներն ինչ ինչ փոփոխութեանց կ'ենթարկին , որով մասնաւորապէս փոփոխի վիճակ մը կ'ունենան : Մինչեւ այս ժամանակ մանուկը կաթով անած է , եւ նորա անդաւան կազմութեան մասնաւորապէս կաթին մարտողութեան յարմարած է : Բայց երբ ակաւաներ երեւան կու գան , լրծունքը պատրաստող տաններն կ'սկսին աճիլ եւ գործել , մի եւ նոյն ժամանակ աղետաց մէջ մի քանի ուրիշ ամոններ եւս կը զարգանան , որոց գործն՝ նման լրծունքի ամոններուն , պատրաստել տեսակ մը հեղուկ որ կ'օգնէ օսոյցական (քօլա) հիւթոց մարսողութեան : Բայց այս ամոններն դեռ թերակազմ են , եւ բուն նոցա աճումն կ'ըլլայ պատճառ աղիքն հակառակ ընել գրգռման : Մարտողական գործարանը այժմ կը պատրաստուի հաստատուն կերակուր ստանալ , բայց դեռ պատրաստ չէ զայն մեծ քանակութեամբ մարսել : Այս գիւրգրիւ վիճակին մէջ , մանկան մեղմ կաթի սընդեան փոփոխումն յոյժ անտեմանաբար պարտ է ըլլալ . եւ կաթը տակաւին մանկան կարօտութեան եւ մարտողական կարողութեան ամենապարմար սնունդն կը

մնայ : Մանուկ մը որոյ սնունդն եւ հագուստը խմսատութեամբ կը անօրինուին , մեծաւ մասամբ անվրդով կ'անցնէ իւր երկրորդ տարեք , ակաւայ հանքու ցնորական ճիւղայն անվրաս : Տր . Մոնթի , բըժիշկ դատախոս ի վիէննա , կ'ըսէ . « Տեղի , փորհարութեան , եւ ջրածութեան հիւանդութեանց շատ դէպքերու պատահած եմ որք ակաւայ հանքու կը վերագրուէին , բայց գտած չեմ այնպիսի մէկ դէպք որ չկրնայի ստուգել թէ հիւանդութեան պատճառը սնունդի մասին սխալմունքն մը յառաջ եկած է » : Տր . Մոնթի մասնաւորապէս հակառակ է մանկանց սնունդն համար բրինձի , ճերմակ հացի , եւ այլ օսոյցական ուտելաց գործածութեան . եւ այսպիսի պարագայից համար յորս կաթ չէ կարելի գտնել , նա կը խրատէ գործածել մի ջուր՝ իւր ամենապարմար մանկան կազմութեան :

Մայրեր պարծանօք կ'ընեն երբեմն , « Ես ամէն սեղան եկածէն կու տամ տըղուն որ վարժուի » : Չգիտնալով թէ իրենց սիրուն մանկան ստամոքսը կը զրկեն ուտելիք՝ որ բաւական են սնունդ տալ չափաւոր մէկուն , բայց մանկիկին համար քարի մը չափ անմարսելի են Ուշափ անգամ կը լսենք որ յուսահատաբար կ'ընեն մարք , « Մանկիկը բնաւ բան չուտեր , եւ չատ հոգ կ'ընեմ » : մինչեւ քննելով կը գտնենք որ մանկին բաւական կաթ խմած է , եւ որովհետեւ հաստատուն ուտելիք չուզեր առնել՝ մայրը կը կարծէ թէ սովամահ լինելու վրայ է : մանկան բնազդով շատ անգամ մօր դատողութենէն խմսատուն է : Մանկան երկրորդ տարեք սնունդն պարտ լինել զլիսաւորաբար անխառն կաթ : Եթէ ասկէ զատ բան մը տալ ուզուի , կրնայ արուիլ եփած պտուղներ , կամ պարզ հիւթեր , առանց կուտելու , եւ թեթեւ խիւս (լաֆա) չմալած ալիւրի , այսինքն ալիւր որոյ բնական սեւ մասը հանուած չէ : Այսպիսի բաւական է մանկան կատարեալ սնունդ եւ փոփոխութիւն ընծայելու : Ուտելիք պարտին արուիլ ամենայն կանոնաւորութեամբ , արգիւնելով ասանէ դուրս գանաղան բաներ ուտել : Անցեալ շարժու տեսայ որ երկու տարեկան մանուկ մը , որ բաւական կաթ կ'ուտէր օրն քանի մը անգամ , համոզանօք կերտա կարկանդակ , խառած չողգամ , քաղալը դուրս բանձար , խորոված միս , խառած եւ տապակած բաթաթիկ , խորոված մարագորին , եւ անուշեղէն , կերակուրի ժամանակ եւ ժամանակէ դուրս . եւ յետոյ մայրը ծախու կ'առնէր քօլա (որ թոյն է) , ինչու որ մանուկն փորհարութիւն ունեցած էր : Կտոր մը տապալած խաթալով որ մահաւոր վերջանայ :

Կան այլ պատճառներ եւս մանկանց աղետաց խանգարման : Ետտ անգամ ըստ պատշաճի հազուաժ չեն . եւ կամ հագուստին չեն փոխուիլ ըստ փոփոխմանց օգոյ ջերմութեան աստիճանին : Ոչ թէ միայն պէտք է հանգերծ յարմարցնել տարբեր սուրբ , այլ նաեւ օրուան տարբեր ժամանակաց : Առաւօտուն եւ երեկոյն , եւ միջօրէին ջերմութեան մէջ բազում անտեմանաց տարբերութիւն կայ , եւ սակայն թեթեւ հազուադր կտոր մը որ օրուան ամենէն տաք ժաման բաւական է , շատ անգամ միայնակ հազուադր է մանկան առաւօտեան ցողերուն եւ երեկոյեան զով օդին մէջ : Այս կերպով մարմնոյն երեքը կը պաղի եւ յառաջ կու գայ ներքին բորբոքում : Բազում ամառուան տկարութեանց մահաբեր գէպեր արդիւնք եղած են մանկանց բարակ հագուստով հանքի հով մը դրմաց կենալէն , որ յոյժ

յանկարծաքար արդեցուցած էր մարմնոյն տաքցած մակերեսը ընդ Առաւօտուն հաստ հագուստներ հագցնել, հանել զանոնք օրուն տաքութեան ժամանակ եւ վերստին հագցնել երբ օրն կը տարածաւր, կամ բարակ հագուստը փոխել երբ յանկարծաքար փոխարին մը օղը կը զգացնէ. այս ամենն ընել՝ խորհուրդ եւ ժամանակ կ'առնէ, բայց կ'արժէ Ամբողջ օրը փորը պէտք է բարակ բրդեղէնով (Ֆրանէլա) ծածկուած ըլլայ հագուստին տակէն, եւ յայտնաւորուած եւ երեկոյ՝ զոյգ մը աւելի հաստ գորգայ եւ փոքր բրդեայ վերարկու մը ընդհանրապէս բաւական սիրտ ըլլայ տղան պէտք եղած ջերմութիւնը տալ: Զգոյշ մայր մը առնելու համար կը հսկէ իւր մանկան ջերմութեան աստիճանին, եւ չի ձնշէր զնա աւելորդ հագուստներով, ոչ ալ թոյլ կուտայ որ պաղ զգայ: Մանկան երկրորդ ամրան անվրդով անցնելուն պայմաններն են. ուտելիք՝ մանկան տարիքին յարմար, հագուստ՝ յարմար օգին եւ մանկան առողջութեան, կանոնաւորութիւն անդեան եւ քնոյ, մաքուր օդ ցերեկ եւ գիշեր, եւ բացարձակ մաքրութիւն մարմնոյ եւ հագուստի: Ասոնք՝ հանգերձ մօր աչաց անտուեր երկինքով, եւ մօր ծիծաղին ջերմութեամբ, պիտի հակադէմն օգոյ փոփոխութիւնքն եւ ասպնային տան սիրունիկն առաջ երջանկութիւնն:

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՈՒԹԵՐՈՐԴ ԺՈՂՈՂՆ

Կեդրոնական Միութեան եկեղեցեաց ութերորդ ժողովն տեղի ունեցաւ ի Մարտեան սեպտ. 15էն ց22: Ժողովը կը կազմէին 10 եկեղեցիներէ եկած 6 հովիւք եւ 10 նուիրակք, 5 միւսնորք, 2 քարոզիչք, եւ 5 արտօնեալ քարոզիչք, եւ հետագայ տեղերէ եկած բազմաթիւ պատուոյ անդամք. նաեւ Մարտեանի բարձրագոյն վարժարանի աշակերտներ, եւ ժողովրդէն բազմաթիւ ունեղիւրք:

Սկիզբ կ'առնէր տեղեկագրերէն եւ տրուած տեղեկութիւններէն տեսնուեցաւ որ մեծաւ մասամբ եկեղեցիք եւ ժողովուրդք խաղաղութիւն կը վայելին եւ երկրամասարդաց միութեանց եւ կանանց ջանքեր տնօրէն կը ստանան: Այսու ամենայնիւ զարդացաւ եւ եկեղեցեաց շէնքերու, եւ վարժարանաց եւ քարոզչաց համար ստակի պակասութիւն, եւ մանաւանդ Սուրբ Հոգւոյն տուրքին՝ կարօտութիւն կայ:

Նախկին ժողովոյ մէջ եկեղեցական հիմնական օրինադրութիւն մը պատրաստելու համար կարգուած մասնախմբի անդամաց մին յԱմերիկա գացած լինելով, եւ միւսն Բէլառի մէջ հրատարակեալ կանոնադրութիւնն խորհրդածութեան հիմ լինելու բաւական համարած լինելով, այն գործն անկատար մնացած էր: Այս մասին խորհրդածութեամբ, պատճառ չի տեսնուելով ընդհանուր վերաբերեալ խնդրոյ մը մէջ շտապել, եւ համարելով թէ միւս Միութեանց պատրաստած կանոնադրութիւնք Միութեան եկեղեցեաց խորհրդածութեան բաւական նիւթ կը մատակարարեն, հարկ չի տեսնուեցաւ այս մասին քայլ մը առնել:

Միւսնորքաց հետ գործակցութեան համար կազմելի ժողովոյ բնիկ անդամք եկեղեցեաց կողմանէ ընտրեալ կրօնական եւ աշխարհական անձնիքներ ըլլալ որոշուելով, միւսնորքաց հաւանութիւնը խնդրուեցաւ: Միւսնորքք յայտարարեցին թէ յիշեալ առաջարկութիւնն իրենց փափաքանաց եւ նպատակին համաձայն չըլլալով, իրաւքանչիւր եկեղեցեաց պաշ-

տօնակալաց հետ պաշտօնական խորհրդակցութիւն ընել աւելի օգտակար կը համարէին, եւ թերեւ ժամանակ մը վերջը, փոքր ինչ փոփոխութեամբ այն առաջարկութիւնը կրնար գործադրուիլ: Նաեւ թէ մինչդեռ Արեւմտեան Առաքելութիւնը յարմար դատած էր որ իւրաքանչիւր կոյան իւր յարմար դատած կերպով գործէ, իրենք չէին կարող այս մասին Միութեան հետ ընդհանուր դրութիւն մը ընդունիլ:

Միւսնորքանք եւ Աշակերտ միախմբաց եւ նոցա հետեւողաց հետ եղբայրական սիրոյ պահանջմանց համեմատ վարուելով Քրիստոնէական ազատութեան համաձայն ընթացք ունենալու կարեւորութեան վերայ խօսուեցաւ, եւ պատշաճ գտնուեցաւ միայն օրինաց եւ վարդապետութեան մասին նոցա առարկած կէտերուն նկատմամբ ժողովուրդը տեղեկութիւն տալով, ճշմարտութիւնը քաջ հասկցնել: Ժողովոյն խնդրանք Պատ. Սմիթ այս կէտն լուսաբանելու համար երեկոյ մը յատուկ ճառ մը խօսեցաւ:

Նաեւ մեր Լուսաւորչական եկեղեցեաց եւ ազգակցաց հետ օրինաւոր յարաբերութեան մէջ գտնուելով ըստ կարելոյն նոցա մօտ ապրելով նոցա ցաւոց համակիր, եւ ազգային գործոց աշխատակից լինելու նկատմամբ ընդարձակ եւ երկար ուղղորդներ ըլլալով հետեւեալն որոշուեցաւ. զի յանձնարարեմք Միութեան բոլոր եկեղեցեաց եւ ժողովուրդաց նկատել զմեր ազգակիցս իւր լուսաւորութեան կարօտ եղբայրք, եւ Լուսաւորչականութիւնն իւր բարեկարգութեան կարօտ քայլ եկեղեցի, եւ ըստ այնմ վարմունք ունենալ առ նստ: Եւ զի այս լուսաւորութիւնն միայն սիրով եւ օրինաւոր յարաբերութեամբ կրնայ յառաջ գալ, բնական պարտ է վարիլ ընդ նստ ամենայն սիրով եւ յարգանքով: Ազգին, եկեղեցեաց եւ նորա գլխաւորաց վերայ Աստուծոյ օրհնութեան հանգչելուն համար, պաշտօնական ժամանակ քանիցս խնդրուելով որ ազգութիւններ մատուցուին, իսկայն ազգութիւն անձաց կողմանէ եւանդաւն աղօթքներ մատուցուեցան:

Եկեղեցեաց անդամ որպէս ընդունիլ պարտ լինելն երկարօրէն ի խնդիր առնուելով, որոշուեցաւ յանձնարարել որ «Եկեղեցեաց ժողովոյ անդամք ինքզինքնին ոչ իւր դատաւոր, այլ թերեւ իւր հովուաց օգնական ճանաչելով, նոցա հետ միասին գուն գործեն ամենուն վիճակին բարեօրոյն, եւ նոցա միտք եւ սիրտներն պատրաստեն Աստուծոյ օրհնութիւնն ընդունելով եկեղեցեաց միասնալ: Սոցա գաղափարաց եւ բարոց կանխաւ արեղիկանալով, պաշտօնական քննութեան եւ խօսակցութեան ժամանակ՝ ընդ երկար քննութեամբք անկարեւոր մանրամասնութեանց չի մտնեն: Միայն թէ՛ պաշտօնական եւ թէ՛ անպաշտօնական տախտիկներով նոցա սրտերն նորոգուած եւ փոփոխներն ուղղուած լինելն հասկնան, եւ այս կենսական խնդրոյն պարզութեան մասին նոցա օգնական եւ առաջնորդ լինին: Մէկուն մոլորեալ եւ չարադործ լինելն չապացուցուած զայն անդամակցութենէ չի կտրուել, երբ անդամակցութենէ կտրուել իսկ հարկ լինի, այսպիսեաց դարձին համար պարտ է անձկանօք աշխատիլ»:

Այս սկզբունք արդէն ընդունելի լինելով, նոցա մանրամասնութեանց օրինաւոր գործադրութիւնը անշուշտ ամենուն խնամուած գաղափարներն կը մնայ: Միւսնորքանք նկատմամբ մի քանի կէտեր եւս թէպէտ խնդրոյ երկարակիցան սակայն որոշման գալու խնդիր մը չըլտանուելով, յանձնարարուեցաւ որ այս մասին որ եւ է փոփոխման առաջարկութիւն

մը ունեցողք յաջորդ ժողովոյ ներկայացնելու համար պատրաստեն իւրեանց խնդիրներն վաճառքով լինալով:

Միութեան շրջանին մէջ զարդոյի եւ մանաւանդ եկեղեցեաց շէնքերու կարօտութիւնն դարմանելու համար, որոշուեցաւ առ այժմ տարին երկու անգամ ամէն եկեղեցեաց եւ ժողովուրդեան մէջ հանգանակութիւն ընել Միութեան որոշած երկու տեղեաց համար, եւ այս առթիւ ամէն անհատ կանոնաւոր օգնութիւն տալու սովորութիւն ընելուն կարեւորութեան եւ միջոցներուն վրայ խօսուեցաւ:

Արեւմտեան Առաքելութեան առաջարկութեան համաձայն Մարտեանու ժամանակաւոր կեցած Աստուածաբանական վարժարանի տեսչութեան մասնակցելու համար երկու անգամք ընտրուեցան, որք են Տեառք Ա. Մ. Իգնատիոսեան եւ Կ. Թումանեան Արեւմտեան առաքելութեան տարեկան ժողովոյ պատուոյ անդամ ընտրուեցաւ Պատ. Բերտրէ Եղեղեան, եւ ի դէպ նորա արգելիչ պարագայից, երկրորդ անուանեցաւ Պատ. Յարութիւն Ֆիլեան:

Պարտի ծախիւք Հայերէն, եւ Հայերէն տառիւք եղած այլ ազգաբնութեանց հնուկոյ մասնագիտոյ անդամ ընտրուեցաւ Տագ. Պ. Մատթէսեան, եւ ի դէպ նորա մերժման վաճառքից պատճառաց, երկրորդ անուանեցաւ Պատ. Ստեփան Իսթիւնեան: Այս առթիւ դեռ պէտք եղած գրեւորք եւ լեզուին եւ հեղինակաց նկատմամբ ինչ ինչ բարեփոխմանց վրայ խորհրդածութիւնը լինելով, ասանց բովանդակութիւնը յիշեալ ընտրեալ անդամին հաղորդել պատշաճ համարուեցաւ:

Անցեալ ժողովոյ մէջ թէպէտ որոշուած էր որ ամէն եկեղեցեաց եւ ժողովուրդաց առաքելական կամ ամուսնաւոր նախապատրաստութիւններն ժողովելով, Գրեթէ քարոզիչ կամ վարժապետ մը զրկուի, սակայն այս գործին յատուկ նայող չի գտնուել, ոմանք այն գումարները բարեկարգութեան գործոց ծախսած, եւ այլք ի ձեռնին պահած լինելով, այս կարգի նախապատրաստութիւնք հաւաքուել, եւ երբ բաւական լինի պատշաճ տեղ մը գործաւոր մը զրկելու համար յանձնաժողով մը կազմուեցաւ, որոյ անդամք են պատուելիք Կ. Թումանեան, Ա. Մ. Իգնատիոսեան, եւ Յակոբ աղա Թովմանեան: Յարմար գտնուեցաւ որ Մարտեանու սահմանաց մէջ ժողովեալ գումարներն այն յանձնաժողովոյ զրկուին, իսկ Կեսարիոյ կողմերն ժողովուածներն՝ առ Մ. Ֆառու:

Նկատելով նոցա զրից պաշտօնական եւ անձնական արժանաւորութիւն պակասութեան արտօնութիւն տրուեցաւ Սամսոն քարոզիչ Պր. Սիմոն Պապասիանեան, Վէզիր Բէօրիւր քարոզիչ Պր. Կիւլպէնկ Կիւլպէնկեան, եւ Հէրէթի քարոզիչ Պր. Մանուկ Սվաճեան:

Օրինաւոր քննութեամբ քարոզելու արտօնութիւն տրուեցաւ՝ Սարգիսեան Յարութիւն, Կիւլպէնկ Գալուստեան Մարտիրոս, եւ Ամասիոյ Թերիւսեան Գաւար Տեառք՝ երկու տարուան համար, եւ իսթանպուլի Արմաղանեան Յարութիւն, Մանգլըզլի Գերեմեան Սիմոն, Սեբաստիացի Էփէնտիսեան Կարապետ, Կեստրացի Քիր. Սթէֆանաքի եւ Ապաճեան Յակոբ Տեառք՝ մէկ տարուան համար:

Ժողովոյն որոշմանքն եւ յանձնարարութիւնք գործադրելու եւ ժողովոյ ժամանակն եւ տեղը եւ խնդիրներն յիշեցնելով հրաւէր տալու, եւ պատահական գործերն ըստ որոշմանց ժողովոյն կարգադրելու համար Գործադիր ժողովոյ մը կարեւորութիւնն տեսնուելով, Կեսարիոյ սահմանին մէջ ժողովոյն նախագահ Պատ. Բերտրէ Եղեղեան, Պատ. Յ. Ֆիլեան եւ Պատ. Գ. Էմիլիւսեան, եւ Մարտեանու սահմանին մէջ եւս Պատուելիք Կ. Թովմանեան եւ Ա. Մ. Իգնատիոսեան գործադիր ժողովոյ անդամ կարգեցան:

Եթէ արգելք չպատահի գալ տարուան տարեկան ժողովն ի Կեսարիա լինել որոշուելով, տարեկան քարոզն յանձնուեցաւ Պատ. Ա. Մ. Իգնատիոսեան, եւ ի

դէպ նորա արգելման, երկրորդ անուանեցաւ Պատ. Գրիգոր Էմիլիւսեան:

Այս յոգեւածոց մանրամասնութիւնքն, ամէն առաւօտ խօսուած ուղեւորներու բովանդակութիւնն, եւ այլ որոշմանք, առաքել եւ մանրամասնութիւնք կը դրուուին «Արարք Ը» ժողովոյ Կեդրոնական Միութեան» անուն 48 երեսով տետրին մէջ որ ընդ մտնով է: Կը համարձակուի այս տետրակը յատկապէս մեր Լուսաւորչական ազգակցոց եւ նոցա լրագրողութեան ուղադրութեանը յանձնարարել:

Գործադիր ժողովոյ
Ա. Մ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ
Մարտեան, սեպտ. 14/26, 1884

ՏԻԿԻՆ ԼՄՄԱ Մ. ՊԱՆՏԱՍՏԵԱՆ

Արեւելեան Որբանոցի ու նորա վարժարանաց հեղինակուհին եւ տնօրէնուհին հոկ. 5 ուրբաթ առաւօտ, վեցամեայ ծանր հիւանդութենէ հետեւ իւր սիրոյ անձնուրաց կեանքն կնքեց:

Օր. Էմմա Մարթին 1876ի վերջերն իւր հայրենիքն, Անգլիա եւ անդ ունեցած քրիստոնէական գործն թողնելով Կ. պոլիս եկաւ, եւ ամուսնացաւ Որբանոցի Տնօրէնին հետ, եւ ի Պրոքսոն գալով Որբանոցը, որ դեռ երեսփայտական վիճակի մէջ կը գտնուէր, իւր սիրոյ եւ աշխատանաց միակ առարկան ընելով այսօրուան դրից եւ վիճակին հասցուց:

Առաւօտուն կանուխ սկսելով մինչեւ երեկոյ բոլոր տունը հսկելէ, դաս տալէ, ձեռագործաց եւ հանգերձից խնամք տանելէ, եւ շատ անգամ խոհարար չգտնուած տան կերակուր իսկ եփելէ, եւ հիւանդաց վրայ գիշեր ցերեկ իւր դարմանիչ կանգնելէ հետեւ, մինչ կէս գիշեր եւս ընդհանրապէս նստելով նամակագրութեամբ կը զբաղէր, որով նա Անգլիոյն 150,000 դաշեկան հաւաքած եւ այս երկրիս որոց ծախսած է, ի բաց առեալ Անգլիոյն ըրել տուած անկողնարաններ, հանգերձներ, դրքեր, եւայլն, այնպէս որ այսօր Որբանոցին ամէն կողմն այս սիրոյ կենաց կենդանի նշաններն աչաց կը ներկայանան: Նա այսպէս ինն տարի աշխատելէ եւ Լուսաւորչական, Գաթիկ, Բողոքական, Պրոթէստ, Յայն, Հիւն, եւ Թուրք 200 մանկանց իւր սիրով իւր մայր եւ դաստիարակուհի ապրելէ, եւ յամենց յարգուելէ յամենց սակայն անարգուելէ եւ հարածուելէ հետեւ, ներկայ տարուայ տարիք ամաց մէջ հրամանաւ Բարձրաւոր քաղց իւր ձեռքերն աշխատութենէ, անկաւ յանկողին հիւանդութեամբ: Սակայն մինչ ցվերին վայրկեան իւր միտքն ու հոգին գործին վրայ ուղղեալ պահելով յանկողնոյ եւս մինչեւ վերջին օրը բոլոր հաստատութիւնը կը կառավարէր:

Իւր հիւանդութեան միջոցին, ինչպէս նաեւ բոլոր իւր ինն տարուան աշխատութեանց աւուրց մէջ, Սուրբ Գրքը ձեռքէն չէր ձգեր. սակայն ծանր վիճակին առեւ բարեկամներ գալով հոգեւոր գրքերէ կը կարգային իրեն, եւ ինք եւս զինաց խօսքերս կոչուած թերթերէն միշտ աչաց առջին կախած պառկած կը կարգար:

Երբ իր մօտալուտ մահն իրեն ծանուցուեցաւ իւր աչաց առջեւ գրաւ Յով. Ե. 28, 29, եւ Մարկ. Ժ. 55 համարներն: Հիւնջարթի (հիւն. 2) յետ հաղորդութեան կառնց նա աղաքք մի առ մի, ձեռք անոնց տուաւ եւ մնաց բարեւաբան: Եւ այն գիշերն բաւական ցաւ կրելէ հետեւ առաւօտուն ժամ 11 տեսն մահուան պատգամարեւն հաւաւ: Երբ ամուսինը իրեն հարցուց թէ կը վախճայ մահէ, նա պատասխանեց «Ո՛հ, ահա ես ի հայրենիք կ'երթամ»: Երբ ժողով մը առաջ եւս երբ Միսիա Պրոքսոն հարցուց նմա թէ պատրաստ էր, նա պատասխանեց «Մեռնելու եւ ապրելու պատրաստ եմ, Տէրը որը որ հաճի տալ ինձ համար նոյն է»:

Ամուսինը քաղցրեց զնա, եւ կարգաց նորա խիստ սիրած ձիւ. եւ ի. Սաղմոսներն, եւ կարգաց Անգլիոյն աղօթագրքէն. հիւանդն սկսաւ չարժել իւր ընթերցանքն եւ աղօթել, բայց միայն «Ճէր... հագրա» բառերն լսելի կըլտէ, եւ առանց անքնանքն ինքն ի ժամ 2, Տեառն այս աղթին, ի հասակի 41 տնաց թողնել երկու զաւակներ, մին 5 եւ մին 5 տարեկան, 50 որբեր, եւ 60 եւս զինքը յոյժ սիրող աշակերտներ եւ աշակերտուհիներ:

Զագմագնիլար, Յակոբեան խան